

65.012.123

Яцишин С.Р.

МОДЕЛЮВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА ДЛЯ ПОТРЕБ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ

При вирішенні актуальних проблем подальшого вдосконалення організації та методології обліку, а саме в частині витрат діяльності виробництва, економічна література, яка займається дослідженням цього питання, визначає, що одним із основних положень цієї проблеми виступає моделювання облікових процесів. Бухгалтерський облік як система, що оперує великою кількістю взаємопов'язаних змінних величин, що характеризують різні сторони діяльності виробничого комплексу, може бути представлений у вигляді відповідної моделі. Метою моделювання облікової інформації про фактичні витрати виробництва, на думку проф.О.С.Бородкіна, виступає встановлення кількісних та логічних залежностей між різноманітними елементами облікового процесу для потреб системи управління.

Зазначемо, що моделюванню обліку, особливо витрат діяльності, присвячені дослідження вітчизняних та закордонних вчених-економістів, зокрема: Е.Гільде, О.Бородкіна, І.Малишева, В.Сопка, Е.Купферногеля, М.Райха, В.Олейничека та інших. Окремі аспекти моделювання обліку висвітлювались у працях В.Палія, Я.Соколова, В.Івашкевича. Останній узагальнив принципи моделювання для розв'язання організаційних методичних питань бухгалтерського обліку. О.Бородкін розглядає інформаційні методи моделювання, а Е.Гільде – економіко-організаційні, що визначають побудову бухгалтерського обліку і включають його прогресивні форми. Проблеми моделювання в умовах нормативного методу обліку витрат, а також формування при функціонуванні ринкових відносин висвітлює у своїх працях В.Сопко, оскільки, на його думку, облік витрат виробництва і калькулювання собівартості продукції є найскладнішою ділянкою бухгалтерського обліку.

Незважаючи на це, існує низка нерозв'язаних проблем моделювання облікової інформації. До числа актуальних, але не розроблених питань

використання моделей у бухгалтерському обліку, відносяться: класифікація моделей, які використовуються в обліку, сфера впливу окремих видів моделей, їх зміст, принципи побудови, роботи, дії.

Моделюванням виступає метод відтворення, що дає наглядне уявлення про майбутній стан облікового процесу в динамічному розвитку. Основою встановлення зв'язку та відносин між елементами моделі виступають об'єктивно існуючі науково-технічні та економічні явища та процеси. Моделювання дозволяє проводити наукові експерименти, передбачати майбутні ситуації, аналізувати вплив на них різноманітних факторів, робити узагальнення. З допомогою побудови моделей можна реально відтворювати стан бухгалтерського обліку і його окремих складових на конкретному підприємстві, фірмі.

Модель організації та обліку витрат виробництва як частина загальної моделі побудови обліку на швейному підприємстві складається з вхідної облікової інформації та основних покладених на неї завдань. Останні полягають у пошуку змінних (факторів), що впливатимуть на загальну суму витрат по кожній стадії кругообігу засобів та визначення співвідношення між цими величинами; сюди ж включається і аналіз витрат у динаміці. На цій основі здійснюється постановка обліку витрат діяльності по виробництву в цілому та по окремих його підрозділах стосовно нових умов управління.

Вивчення теоретичних та практичних основ бухгалтерського обліку дозволяє нам зробити висновок, що в ньому використовуються чи можуть використовуватись такі види моделей, як економіко-математичні, обліково-економічні, економіко-організаційні. В обліку витрат виробництва можуть широко застосовуватись матричні моделі. З їх допомогою, особливо в умовах використання ЕОМ, досягається моделювання інформаційних потоків для здійснення та посилення внутрішньогосподарського контролю. При створенні АСУ на базі ЕОМ є можливим та необхідним використання елементів лінійного програмування в обліку витрат виробництва, особливо при розрахунку собівартості швейної продукції. В бухгалтерському обліку знаходять місце й

інші економіко-математичні моделі.

Суть обліково-економічних моделей полягає в тому, що з їх допомогою може бути відображений стан того чи іншого об'єкту обліку, господарської операції чи процесу в динаміці та статичі з допомогою рахунків бухгалтерського обліку. В основі змісту цих моделей лежить принцип подвійного запису, що відображає економічну суть тих чи інших явищ. На основі вибраних носіїв обліково-економічної інформації (первинних документів) та рахунків бухгалтерського обліку можна реально відтворити події, що пов'язані з визначенням дійсних результатів роботи тої чи іншої господарської ланки (цеху, дільниці тощо). Сальдо витрат діяльності на початок та кінець місяця, обороти по них в сумі понесених затрат протягом місяця, дані про кількість випущеної продукції по облікових цінах згідно аналітичного та синтетичного обліку показують стан окремих елементів конкретної моделі.

Зміст первинних документів перетворюється у формулу (проводку), що відображає, по-перше, характер подвійності процесу, по-друге, зміст одного чи декількох однорідних господарських актів, по-третє, кількісне їх вираження (суму). Усі ці компоненти в кодовій системі (зашифрованих рахунків) складають бухгалтерську модель дійсних подій, модель, схожу на оригінал. Обліково-економічна модель має як подібність, так і розбіжність з оригіналом, оскільки вона відображає у спрощеній формі найбільш характерні риси оригіналу. Побудова таких моделей відіграє велике значення при автоматизації облікової інформації.

Отже, з допомогою обліково-економічних моделей можна відтворити той чи інший обліковий процес не лише після закінчення звітного періоду, але й використовувати їх в науковому прогнозуванні. При проектуванні організації обліку на уже діючому підприємстві з допомогою таких моделей можна одержати інформацію не лише про тенденцію розвитку, але і мати уявлення про майбутній стан як облікового процесу в цілому, так і його окремих складових частин.

При організації бухгалтерського обліку визначне місце посідають і

економіко-організаційні моделі. Вони представляють собою систему економічних та організаційних принципів, що визначають методи управління, форми організації та впливу на управляючу систему в процесі виробництва з метою підвищення його ефективності. Їх побудова стосовно бухгалтерського обліку має на меті ще на стадії, наприклад, втілення АСУ на базі використання ЕОМ, визначити для підприємства чи фірми таку організацію бухобліку, яка включала б усі прогресивні форми та методи обліку як з методологічних позицій, так і основні розділи наукової організації системи обліку (обліково-економічний процес, управління тощо).

Економіко-організаційні моделі, що використовуються у бухгалтерському обліку можна поділити на три групи: загальні моделі, функціонально-структурні, організаційні. В матеріалізованій формі ці моделі виражаються у вигляді схем, таблиць, графіків. У загальній моделі організації бухгалтерського обліку вказуються основні та найбільш прогресивні форми і методи обліку, які будуть використовуватись на підприємстві, встановлюються інформаційні зв'язки бухобліку, як підсистеми, з іншими підсистемами управління.

Головним завданням функціонально-структурних моделей виступає здійснення облікового процесу на основі впровадження прогресивних форм та системного перетворення обліково-економічної інформації про господарські явища та процеси з метою активного впливу на них через систему управління. Такі моделі складають по окремих розділах обліку. При розробці функціональних моделей, окрім загальних елементів, можуть бути специфічні, характерні лише даній моделі, які відображають особливості обліку і контролю тої чи іншої ділянки бухгалтерського обліку (способи розподілу затрат між виробами, ступінь деталізації затрат тощо).

Суть моделювання в обліку витрат діяльності проявляється в тому, що виходячи із особливостей виробництва, величини підприємства, фірми й інших виробничих показників, виявляти найбільш прогресивні та раціональні варіанти обліку, впровадження яких сприяло б підвищенню ефективності виробництва та покращенню управління.

При моделюванні обліку виробничих витрат підприємства в умовах дії ринкових механізмів та використання АСУ повинен здійснюватись системний підхід, який полягає у необхідності враховувати: різноманітні виробничі ситуації, організацію синтетичного та аналітичного обліку, використовувані методи обліку затрат та калькулювання собівартості продукції, варіанти зведеного обліку, наявність засобів обчислювальної техніки. При розробці моделей по обліку найбільш важливих елементів виробничих витрат і їх мікромоделей необхідно враховувати не лише інструктивні матеріали галузі, конкретні умови підприємства, але і нагромаджений світовий передовий досвід з його критичною оцінкою. При виборі моделі важливо забезпечити достовірний та оперативний облік витрат, правильне групування їх по об'єктах обліку та визначення собівартості продукції.

При формалізації моделі відповідні технологічні та організаційні особливості конкретного виробництва розкладають на три частини (етапи) по кожному організаційному осередку (бригаді, цеху): облік елементів затрат; облік трансформації елементів затрат у статті витрат; облік статей затрат. Для побудови організаційної моделі обліку затрат приймають горизонтальні та вертикальні форми відносин відповідного підрозділу та побудови технології.

Таким чином, для побудови конкретної моделі обліку виробництва на підприємстві слід виконати такі роботи: відібрати облікові номенклатури, розробити систему документального оформлення операцій, побудувати загальну схему обліку, підібрати схеми облікових реєстрів, визначити центри витрат і методи виявлення відхилень витрат від норм (квот, кошторису тощо), а також види проміжних облікових комплексів групування непрямих витрат за їх видами, підібрати методи розподілу таких витрат, розрахунку незавершеного виробництва, оцінки відходів, побічної продукції, а також методи розрахунку сукупної собівартості окремих її видів.

Моделі обліку виробничих витрат повинні будуватися за певними принципами. Функціонуюча в умовах ринкової економіки модель обліку витрат діяльності повинна мати інтеграційний характер, основними рисами якої є:

багатопрофільність, комплектність і достовірність даних, еластичність, тобто можливість її пристосування до найбільш актуальних вимог системи управління, простота способів калькулювання собівартості продукції. Вона повинна також враховувати зміни в технології та програмі виробництва, в організації підприємства, в зовнішніх умовах господарювання.

Оскільки одна з основних функцій обліку витрат полягає у забезпеченні управління відповідними даними, то найбільше розповсюдження для вирішення методичних і організаційних питань отримали інформаційні моделі. Інформація, що формується функцією обліку і використовується в системі управління виробництвом, може бути представлена як інформаційна модель економічного об'єкта. Тому сутність обліку у широкому значенні цього слова полягає у формуванні відповідної інформаційної моделі (інформаційному відображенні) виробничо-господарської діяльності підприємства.

Проте, в економічній літературі та й в практичній діяльності не знайшла відображення цілісна система інформаційного моделювання обліку витрат виробництва і калькулювання собівартості продукції в умовах переходу країни до ринкових відносин.

Ми погоджуємося з думкою В.Завгороднього, який констатує, що в даний час, не дивлячись на намагання розробки моделей бухгалтерського обліку, є ще ряд невирішених проблем моделювання облікової інформації. Модель лише тоді стає дійсним, повноцінним засобом пізнання і предметом спеціальних логічних досліджень, коли вона створюється на основі певних правил і на її основі роблять конкретні логічні або математичні якісні чи кількісні висновки.

Таким чином, у вітчизняній обліковій практиці набували поширення моделі обліку витрат діяльності. І оскільки вони були абстрактними, то у більшості випадків не знаходили свого втілення. На нашу думку, в послідовності розробки моделей удосконалення обліку витрат не вистачало важливої ланки – процесу створення систем обліку витрат, які на відміну від моделей є шляхом від абстрактного до конкретного.

